

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Grondbegrippen van politiek

Scholten, G.H.

Citation

Scholten, G. H. (1973). Boekbespreking van: Grondbegrippen van politiek. *Acta Politica*, 8: 1973(3), 356-358. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451435>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451435>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

**G. Kuipers, Grondbegrippen van politiek
Het Spectrum (Aula-boek), Utrecht-Antwerpen, 1973, 304 blz., f 7,50**

Als dikke handboeken de volwassenheid van een wetenschap zouden symboliseren, mag men uit het kort na elkaar verschijnen van twee goede Nederlandse inleidingen tot de politicologie wellicht hoopvol afleiden dat een periode van versnelde groei is aangebroken. Na Hoogerwerf (A. Hoogerwerf, *Politicologie*, Alphen aan den Rijn, 1972), volgt diens vroegere leermeester Kuipers nu met een verhandeling over 'grondbegrippen'. Hoewel er nog steeds een zekere verwantschap tussen beider opvattingen merkbaar is, hebben beide auteurs toch totaal verschillende manieren van 'inleiden' gekozen. Hoogerwerf schreef een uiterst beknopte 'katholieke' inleiding waarbij getracht werd de uiteenlopende benaderingen van het vakgebied zoveel mogelijk tot hun recht te doen komen. Kuipers ging daarentegen meer 'Calvinistisch' en rechtlijnig te werk. Hij poogt een eigen begrippenapparaat op te bouwen. Beide benaderingen hebben hun specifieke voor- en nadelen en het lijkt mij goed dat docent en student nu kunnen kiezen. Overigens zou het niet onaantrekkelijk zijn indien daarnaast ook nog een goede Nederlandse inleiding verschijnt die van onze hedendaagse politieke problemen uitgaat.

Kuipers vindt dat het tijd wordt dat 'de sociale wetenschappen tot de instandhouding en humanisering van het leven op aarde een duidelijker en belangrijker bijdrage gaan leveren' (p. 5). In deze zin is hij voorstander van een 'geëngageerde wetenschap'. Dat betekent voor hem niet dat de politicologie een 'instrument ter ondersteuning van de status-quo in de wereld' moet worden en evenmin dat deze zich moet ontwikkelen tot een spreektrampet van een politieke stroming die deze status-quo radicaal wil doorbreken (p. 234). De bijdrage die de politicoloog moet leveren, zijn 'hoofddoel' moet zijn 'het produceren van nieuwe, intersubjectief overdraagbare, kennis inzake politiek' (p. 235). Daarbij moet hij zich natuurlijk wel rekenschap geven van de mogelijke consequenties van zijn wetenschap, maar de toepassing van de geproduceerde kennis zal toch in hoofdzaak aan anderen moeten worden overgelaten. Dit is mijns inziens een verstandig en sympathiek uitgangspunt. Terecht zegt Kuipers dat engagement eist dat een wetenschap vrij en betrouwbaar is, een eis die mijns inziens geldt voor alle wetenschappelijke arbeid, om welke motieven dan ook bedreven.

Het eerste deel van het boek ('het begin van politiek'), gaat uit van een omschrijving van beleid: 'een beleid' is voor Kuipers 'een samenstel van ten eerste de door een actor, c.q. meer actors voor zichzelf of voor een groepering gekozen doelen; ten tweede de door hem c.q. hen gekozen wegen en middelen en ten derde de door hem c.q. hen gekozen tijdstippen' (pp. 18-19). Vervolgens gaat hij nader in op doelen en middelen. Onder een 'doel van een actor' verstaat hij 'een toekomstige situatie, al dan niet de actor zelf betreffende, die hij in een gegeven uitgangssituatie beoogt, of althans accepteert als gewenst, en waarvan hij het intreden meent te kunnen bevorderen of teweegbrengen' (p. 30). In een derde hoofdstuk komen 'psychische categorieën' (voorstellingen, meningen, vermogens en communicatievormen) aan de orde, waarna dit deel wordt besloten met een hoofdstuk over 'meer-actorsbeleid'.

Het tweede deel ('macht en norm') gaat eerst over macht en machtsmeting. Vervolgens komen normen en (politieke-) stromingen aan de orde, terwijl afzonderlijke hoofdstukken gewijd zijn aan 'vrijheid en gelijkheid' en aan 'broederschap'. Deze begrippen worden daarbij gezien als concretisering van de gewenste 'huma-

nisering' maar tevens in verband gebracht met de grote stromingen: liberalisme, socialisme en nationalisme. Terecht wijst Kuipers er op dat het een dikwijls bereikt wordt ten koste van het ander en dat verwezenlijking van deze trits een ongelooflijk moeilijke opgave is (p. 150).

In het derde deel ('systeem en vormgeving'), wordt achtereenvolgens ingegaan op de begrippen systeem, organisatie, democratie (en autocratie), ideologie en utopie, planning en strategie.

Het boek besluit met een deel 'wijsgerige achtergronden' waarin Kuipers de 'finale methode' verdedigt. Hij merkt op dat het ontwikkelen van een consistent begrippenapparaat alleen mogelijk is op basis van tenminste een 'pre- of proto-theorie' en voegt hieraan toe:

'De proto-theorie was in ons geval van meetaf de stelling dat politiek een zaak van finale veroorzaking is. Een spoor waarop wij gezet waren door Lenin, iemand die, anders dan Marx, primair dacht in termen van doelen en middelen'. (pp. 265-266).

Tegen de achtergrond van deze opvatting worden in de vier delen maar liefst meer dan zestig 'stipulatieve definities' ontwikkeld en toegelicht. Het blijkt daarbij dat de auteur veelvuldig etymologisch te werk gaat. Mede daardoor komt hij mijns inziens meermalen in moeilijkheden als hij daarnaast tracht de regels van Hempel aan te houden en 'nauwkeurig een 'empirisch referent' te specificeren' (p. 265).

Dit geldt mijns inziens onder meer voor het eerder geciteerde centrale begrip doel. Hoe moet men dat empirisch vaststellen als het voor de actor zelf 'zeer vaag' is gebleven, of wanneer het om redenen van politieke strategie of tactiek verzwegen of versluierd wordt? Wat doet men met onbewust handelen en met 'goal displacement'? Soortgelijke bezwaren kan men hebben tegen een andere centrale definitie: 'politieke organisatie' gezien als een 'ledenorganisatie of het orgaan van een ledenorganisatie, waarvan het hoofddoel is het vorm geven aan de toekomst van een samenleving als geheel, dan wel het oefenen van invloed op zo'n vormgeving' (p. 164).

Uiteraard staan er in een boek als dit heel wat beweringen waar men vraagtekens bij kan zetten. Het blijft echter geen geringe prestatie om in 300 pagina's een heldere 'handleiding bij het bestuderen' van politiek te schrijven en tegelijk een begrippenapparaat op te bouwen, daarbij en passant de lezer met veel andere auteurs en benaderingswijzen confronterend. Dat die confrontatie dan soms wel erg beperkt blijft, ligt voor de hand. Een confrontatie met 'andere benaderingen' (macht, conflict, gedrag, besluitvorming, systeem en toedeling) in minder dan vijf bladzijden (pp. 267-272) is echter te summier.

Het eindoordeel over het boek zal sterk afhangen van het oordeel over de 'finale methode' in de politicologie en van het oordeel over het doel-middelen schema. Mijns inziens zijn deze op het terrein van de macropolitiek slechts uiterst beperkt hanteerbaar. Niet alleen uitgangssituaties maar ook gewenste 'eindsituaties' zitten, zeker in de macropolitiek, 'volstrekt onlogisch' in elkaar. Beginselen kunnen wel een zekere mate van oriëntatie te weeg brengen maar het er logisch uit afleiden van operationaliseerbare concrete doeleinden vereist een mate van inzicht en rationaliteit die wij niet bezitten. Als de schrijver met trots wijst op het aan de Vrije Universiteit ontwikkelde 'doel-denken' en het verband met de nu ook in bredere kring uiterst populaire 'policy analysis' (p. 244), moet men wel in het oog houden dat de resultaten daarvan bepaald niet altijd even

groot en zeker niet altijd even gelukkig waren. Het doel-denken ontaardt dikwijls in een rechtlijnigheid die tot schijn-rationaliteit verwordt en tot een denken over 'middelen' die de humanisering van het menselijk bestaan niet ten goede komt. In bepaalde gevallen kunnen doel-denken en beleidsanalyse mijns inziens echter zeer nuttig zijn, vooral bij het vermijden van sommige soorten irrationaliteiten. Het is dan ook te hopen dat de lezers van het boek van Kuypers die diens benadering overnemen, tegelijkertijd de bescheidenheid, de voorzichtigheid en de humaniteit die uit het boek spreekt goed tot zich laten doordringen. Over de betekenis van Lenin voor het humaniseren van het leven op aarde kan men nog twisten, maar hij werd opgevolgd door Stalin. Ondanks twijfels en bezwaren, is het boek van Kuypers een welkome bijdrage aan de nog schaarse Nederlandse politicologische literatuur en het zoveelste bewijs dat er binnen onze 'political science establishment' wel degelijk fundamenteel uiteenlopende opvattingen bestaan.

G. H. Scholten

Klaus von Beyme, ed., Theory and Politics/Theorie und Politik, Festschrift zum 70. Geburtstag für Carl Joachim Friedrich, Den Haag (Martinus Nijhoff), 1971, XI en 662 pag., f 72,50

Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Carl J. Friedrich hebben 31 vrienden en leerlingen een bijdrage geleverd voor een feestbundel, die een nogal indrukwekkend monument van geesteswetenschappelijk denken is geworden. In zijn zeer korte inleiding stelt de redakteur, Klaus von Beyme (Tübingen), dat Friedrich geen school heeft gevormd, niet één bepaalde methode heeft aangehangen, politiek en methodologisch altijd pluralist is gebleven, en weliswaar talrijke leerlingen, maar geen discipelen heeft gehad. Dat blijkt ook uit deze feestuitgave. Men vindt er Herbert J. Spiro (Pennsylvania) met een 'Critique of Behaviorism in Political Science' naast Heinz Eulau (Stanford); Dante Germino (Virginia) met een essay over Machiavelli's mensbeschouwing naast Raymond Aron (Parijs) over 'Le nouvel âge idéologique', waarin vooral een verklaring van het optreden van Nieuw Links wordt gezocht, en William A. Robson (Londen) met een uiteenzetting over 'The Missing Dimension of Government', waarmee de regio wordt bedoeld. Het boek is viertalig: zestien bijdragen in het Engels, elf in het Duits, drie in het Frans en een in het Italiaans, die ene van Giovanni Sartori (Florence), enkele notities voor een algemene theorie van de dictatuur. Dit wat de pluraliteit betreft.

Legde Friedrich zich niet op één bepaalde methode vast, er is echter een andere trek die zijn werk wél verbindt en die Von Beyme omschrijft als 'Skepsis gegenüber einem rigorosen Szientismus (...), der auf Formulierung exakter Gesetze nach dem Vorbild der Naturwissenschaften, nach Quantifizierung und nach mathematischer Präzision strebt'. En ook deze trek is in deze bundel zonder meer terug te vinden. In slechts één artikel treft men enkele tabellen aan, een verslag van Karl W. Deutsch (Harvard) en Jorge I. Dominguez van een IPSA-ronde-tafelgesprek in 1969 over modellen van politieke ontwikkeling. Deze bijdrage valt, wat haar opzet betreft, in deze bundel een beetje uit de toon. Ze is opgenomen omdat Friedrich een viertal jaren voorzitter van de IPSA is geweest en ontleent haar belang vooral aan de omstandigheid dat de behandelde modellen zijn geënt op verhoudingen en ontwikkelingen in een aantal latijns-

amerikaanse landen. Afgezien van deze weinige tabellen, die hier overigens een volstrekt ondergeschikte rol spelen, is — de persoonlijke band tussen de auteurs en Friedrich buiten beschouwing gelaten — het bindende element in de bundel vooral dat de politicologie als geesteswetenschap wordt beschouwd en beoefend: alpha wint het duidelijk van gamma, terwijl beta ver te zoeken is. Het is de zienswijze die door Spiro bondig aldus wordt vertolkt: 'In my view of our ancient and honorable profession, political science has a triple task: to understand and explain the phenomena of politics, to define the goals toward which the polis should be moving, and to build bridges from the realm of values to the realm of facts' (blz. 315). De theorie waarvan de titel van het boek spreekt is dan ook niet primair de theorie die tot stand komt op grond van gedetailleerd en systematisch onderzoek naar samenhangen in de politieke werkelijkheid, maar vooral een die opkomt uit het zoeken naar de zin, de confrontatie van waarden en feiten, het streven naar een synthese tussen een filosofisch georiënteerde en een meer op de empirie gerichte bekommernis. Politiek komt er uit te voorschijn als een menselijk worstelen in de tijd, niet als een tot tijdloos verschaalde abstraktie.

Het verleden is daarbij een onuitputtelijke inspiratiebron; het behoeft niet te verbazen. Deel I van de bundel is expliciet gewijd aan de geschiedenis van politieke theorieën en aangezien, aldus Raymond Polin (Parijs), 'l'histoire des idées (politiques) trouvera son objet favori, et sans doute son objet privilégié, dans la compréhension, l'interprétation, l'appréciation des théories et des doctrines philosophiques' (blz. 5), is het begrijpelijk dat aan wijsgerig denken vooral in dit deel veel aandacht wordt besteed. Maar welk een aktualiteitswaarde kan aan een dergelijke 'ouderwetse' benadering inherent zijn! Iring Fetscher (Frankfurt) behandelt Immanuel Kant als burgerlijk reformist, waarbij het reformistisch element het zwaarste accent krijgt, tegen de achtergrond van de kritiek op Kant vanuit Nieuw Links. Martin Seliger (Jeruzalem) wijdt een artikel aan 'Herbert Marcuse's One-Dimensionality - The Old Style of the New Left'. Raymond Aron is reeds genoemd.

Deel II van het boek stelt problemen van de politieke theorie in het heden centraal. Het onderscheid met deel I is ten dele kunstmatig. Want waar — in de tijd — houdt de praktische relevantie van Marcuse op en wordt de 'Aufhebung der Arbeitsteilung als Problem des Marxismus-Leninismus', waarover Hellmut Wollman (Heidelberg) schrijft, actueel? Eenzelfde vraag kan gesteld worden ten aanzien van de bijdrage van Bernard Crick (Sheffield) 'On Theory and Practice', waarin onder meer zes gebruikelijke betekenissen van het begrip 'politieke praktijk' worden uiteengezet en waarin hij 'simply' heeft geprobeerd 'firstly, to clarify the kind of effects that theory and practice can and should have on each other; and secondly, to defend true theory both against its reduction to or from action and its useless elevation into practical irrelevance' (blz. 300).

Het doel van deze bundel — *ad maiorem gloriam Frederici* — moge loffelijk zijn, de inhoud van vele bijdragen moge vooral dank zij de primair geesteswetenschappelijk aanpak verrijkend worden genoemd, is hiermee ook gegeven dat men spoedig zeventig gulden (excl. btw) zal neertellen om zich deze bundel aan te schaffen en van de inhoud kennis te nemen? Von Beyme spreekt de hoop uit dat de bundel meer dan alleen maar een boekbinderssynthese is, en hij mag die hoop terecht koesteren. Maar wie permitteert het zich heden ten dage nog om een groot bedrag neer te tellen en veel tijd te besteden — want dat is óók